Andrzej Bisztyga¹

Recenzja. Kamil Spryszak, *Wpływ „miękkiego prawa” organizacji międzynarodowych na zmiany norm konstytucyjnych w wybranych państwach Europy*, ISBN 978-83-66220-84-3, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, ss. 375

Problematyka i znaczenie wpływu miękkiego prawa (*soft law*) organizacji międzynarodowych na krajowe porządki prawne wciąż wydaje się być niedoceniana i zasadniczo „ginie” w morzu analiz – skądinąd rzeczywiście wiodących – dotyczących norm twardego prawa (*hard law*). Dostrzegłszy ten deficyt Autor postanowił mocniej zgłębić tę materię, jednocześnie koncentrując się na oddziaływaniu norm miękkiego prawa na segment norm rangi konstytucyjnej w wybranych państwach europejskich.

Przedmiot badań został usytuowany zatem w obszarze szczególnie interesującym, nasyconym problematyką aksjologii i szeroko pojętych motywacji przyjmowania takich a nie innych regulacji na poziomie krajowych norm najwyższego rzędu, to jest norm konstytucyjnych. Za sprawą tego zabiegu praca zyskuje wymiar ustrojowy, ale także i teoretyczny, związany z problematyką systemu źródeł prawa i jego hierarchicznej budowy, jak również ze zjawiskiem multicentryczności systemu źródeł prawa. Autor zdecydował się bowiem zbadać wpływ norm prawa zaledwie miękkiego a zatem z założenia pozbawionego sankcji na normy twardego prawa najwyższego rzędu, które

¹ ORCID ID: 0000-0002-6579-9656, doktor habilitowany, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Zielonogórski. E-mail: biszan29@gmail.com.

nie tylko są prawnie wiążące, ale także dostarczają wzorców badania konstytucyjności prawa. W najogólniejszym zarysie te konteksty pracy determinują jej zakresy: materialny i formalny. Należy zatem docenić sformułowanie problemu badawczego oraz redakcję tytułu książki, jako że otwierają one możliwość wypracowania w toku pracy pożądanej w pracach awansowych wartości dodanej, którą to możliwość Autor z powodzeniem wykorzystał. Terytorialny zasięg rozważań został ograniczony do państw wybranych europejskich, co jest zabiegiem uzasadnionych dla dwóch względów. Po pierwsze, szersze uniwersalne ujęcie zagadnienia prowadziłoby do nadmiernego rozszerzenia pola badawczego i zmusiłoby do niepożądanego ze względu na cel pracy rozciągnięcia rozważań na problematykę dalece w skali globu zróżnicowanych kultur prawnych. Po drugie, europejska przestrzeń prawna jest przestrzenią wysoce zintegrowaną i penetrowaną przez relatywnie efektywne systemy prawne organizacji międzynarodowych, zarówno regionalnych, jak i o szerszym zasięgu oddziaływania.

Interesującego materiału dla tych badań dostarczył zwłaszcza okres transformacji ustrojowej państw Europy Środkowo-Wschodniej, zapoczątkowany po 1989 r. Ta okoliczność zdeterminowała ramy czasowe oraz wiodący obszar geopolityczny, na którym Autor skoncentrował swą badawczą uwagę i rozważania. W efekcie opracowanie w jego bazowej warstwie ma zasadniczo historyczny charakter, niemniej zapadłe wówczas, to jest w okresie transformacyjnym, doniosłe, merytoryczne rozstrzygnięcia zachowują aktualność ze względu na ich obiektywny oraz jednocześnie normatywny i teoretyczny charakter.

Organizacją międzynarodową o szczególnym znaczeniu w kontekście podjętego problemu badawczego, której miękkie prawo zostało objęte badaniem Autora jest w pierwszej kolejności Rada Europy. Jest to organizacja celująca w wypracowywaniu standardów z zakresu demokracji, rządów prawa oraz praw człowieka i ich ochrony. Rozciągnięty w czasie proces, na który składają się etap sygnalizacji pożądanego standardu – rozwiązania w akcie prawa miękkiego, etap *standard setting* w normie prawa twardego a następnie etap *standard implementation* na gruncie krajowego porządku prawnego, jest procesem, w którym materializuje się *amor intellectualis* europejskiej kultury prawnej. W tym kontekście za szczególnie wartościowe *soft law* Rady Europy dr K. Spryszak słusznie uznał zalecenia wypracowywane przez Europejską

Komisję na Rzecz Demokracji przez Prawo (Komisję Wenecką) a to ze względu na ich wysoce prawniczy charakter i merytoryczny poziom.

Kluczowe znaczenie prawa miękkiego Rady Europy dla procesów transformacyjnych państw Europy Środkowo-Wschodniej znajduje odbicie w systematyce pracy. Niemniej z należytą atencją Autor przedstawił również proces wpływu norm *soft law* Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie na krajowe, konstytucyjne porządki wybranych, europejskich państw. Miękkie prawo to z pewnością *lex imperfecta*, któremu przypisana jest cecha elastyczności, która w określonych okolicznościach może być poczytywana za walor. Co się tyczy braku prawnie wiążącego charakteru norm prawa miękkiego, to w ślad za ustaleniami Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej należy rozróżnić między brakiem wiążącego prawnie charakteru miękkiego prawa a jego znaczeniami: prawnym oraz praktycznym.

I tak, w procesie transformacji ustrojowej treści prawa miękkiego stanowią ważny punkt odniesienia w formułowaniu oceny, do jakiego stopnia państwo wywiązało się z zobowiązań zaciągniętych w procesie akcesyjnym. I chodzi tu o akcesję wybranych państw europejskich do Rady Europy a następnie do Unii Europejskiej, jako że realizacja demokratycznych i praworządnościowych standardów Rady Europy stanowi konieczną przesłankę ubiegania się o członkostwo państwa w Unii Europejskiej. Słabszą stroną działania mechanizmu oceny ujawnia sytuacja, w której państwo członkowskie Rady Europy i Unii Europejskiej rezygnuje z realizacji wcześniej przestrzeganych przez siebie standardów. Ta nowa, dotąd nie przewidywana okoliczność zapewne będzie skutkować wypracowaniem przez te międzynarodowe organizacje odpowiednich środków zaradczych, zapewne w postaci procedur i określenia następstw prawnych formalnie stwierdzonych odstępstw w realizacji standardów demokratycznych i praworządnościowych. O ile rozstrzygnięcia tego typu z natury rzeczy przybierać będą formę twardego prawa, o tyle w procesie dochodzenia do częściowych ustaleń i wiążących rozstrzygnięć, aktom miękkiego prawa z pewnością przyjdzie odegrać istotną rolę.

Praca zawiera także poważną dozę rozważań o charakterze dogmatycznym. Autor w swych rozważaniach doszedł – i było to nieuchronne – do wrażliwego momentu, który można określić mianem momentu

zagrożenia stanem napięcia między demokratyczną legitymizacją a regułami rządów prawa. Z jednej strony, rzeczywiście, do kompetencji suwerena należy rozstrzygnięcie w przedmiotach: formy państwa, formy rządów czy zastosowanych mechanizmów funkcjonowania systemu politycznego. Z drugiej jednak strony progowe wymogi z zakresu rządów prawa od spełnienia i wypełniania których zależy uzyskanie (a powinno także zależeć utrzymanie) członkostwa w organizacji międzynarodowej, dostarczają zewnętrznego bodźca ograniczającego swobodę suwerena w w/w sygnalizowanych obszarach. W takich przypadkach aktom miękkiego prawa organizacji międzynarodowych przypada rola instrumentu rozpoznania problemu oraz wskazania kierunku korekty. Sytuacja ta stanowi ograniczenie wykonywania suwerenności w imię aksjologicznej jedności organizacji międzynarodowej, której istnienie i funkcjonowanie jest korzystne dla wszystkich państw – jej członków.

Ponadto, za sprawą pracy odbiorca uświadamia sobie istnienie szeregu prawidłowości z zakresu wpływu miękkiego prawa organizacji międzynarodowych na zmiany o charakterze konstytucyjnym, zwłaszcza w Europie Centralnej i Wschodniej w dobie politycznej i ustrojowej transformacji. Wykazanie i wyrażenie tych prawidłowości stanowi efekt udokumentowanych dociekań Autora, który między innymi słusznie wskazuje, że standardy demokratyczne organizacji międzynarodowych o charakterze *soft law* powinny być postrzegane w kontekście motywacji towarzyszących członkostwu państwa w organizacji międzynarodowej. Jednocześnie obiektywnie dopełnia on to ustalenie stwierdzeniem, że oddziaływanie standardów organizacji międzynarodowych o charakterze *soft law* na prawno-konstytucyjną transformację w państwach tego regionu nie było jednolite.

Systematyka pracy przedstawia się jako logiczna i spójna. Bazę źródłową należy ocenić jako bogatą, należycie tematycznie wyprofilowaną a jednocześnie urozmaiconą, jako że podjęty problem badawczy umożliwił toczenie rozważań w różnych płaszczyznach i z wykorzystaniem bogactwa metod badawczych. Co się tyczy pozycji literaturowych, to obok pozycji w języku polskim, w pracy wykorzystano liczne pozycje anglojęzyczne. Wykorzystany w książce język jest językiem prawniczym i politologicznym, który jednak nie zatracił waloru czytelności. Książka została wydana w sposób staranny.

W postaci recenzowanej książki Czytelnik otrzymuje do rąk wartościową, naukową pracę, która uświadamia wpływ miękkiego prawa organizacji międzynarodowych na porządki konstytucyjne państw członkowskich a także pozwala na docenienie dopełniającego znaczenia tego prawa w systemie źródeł prawa ze szczególnym uwzględnieniem okresów przemian ustrojowych.